Monuments franquistes no retirats a Catalunya: de Tortosa a Sabadell

L'exhibició al carrer de les escultures franquistes davant del Born va generar un intens debat públic, que va enfrontar sobretot Barcelona en Comú i ERC. Tanmateix, fora de la ciutat de Barcelona, encara queden centenars de mostres de la simbologia franquista. Localitats com Sabadell, Tortosa, Gandesa, Cambrils, Canet de Mar o les Franqueses del Vallès tenen encara avui monuments i monòlits franquistes que no han estat retirats.

Jordi Pascual / @jordipasmol

L’exposició temporal ‘Franco, Victòria, República. Impunitat i espai urbà’, que s’inaugurarà el pròxim 18 d’octubre al Born i rescatarà dues estàtues escultòriques del franquisme, ha reobert el debat al voltant de què cal fer amb la simbologia de la dictadura. L’exhibició al carrer de les icones franquistes ‘Victòria’, que Frederic Marès va esculpir per al “Cinc d’Oros” i el Franco eqüestre de Josep Viladomat van generar un intens debat públic, que va enfrontar sobretot Barcelona en Comú i ERC. Tanmateix, fora de la ciutat de Barcelona, encara queden centenars de mostres de la

simbologia franquista. Localitats com **Sabadell, Tortosa, Gandesa, Cambrils, Canet de Mar o les Franqueses del Vallès** tenen encara avui monuments i monòlits franquistes que no han estat retirats. Què cal fer-ne? S'han de retirar? S'ha de redefinir el seu significat? CRÍTIC fa un repàs d'algunes de les escultures i monuments de la dictadura que resten dempeus.

El debat sobre la simbologia feixista a Catalunya també va ser intens arran de la consulta sobre el monument franquista de Tortosa que va fer-se al maig. A banda de la capital del Baix Ebre, altres municipis com Vilalba dels Arcs (Terra Alta) han apostat per preguntar als veïns què cal fer amb els símbols de la dictadura que perduren al municipi. Tot plegat ha permès visualitzar símbols que havien quedat a l'ombra, mimetitzats en l'entorn per una quotidianitat que no es qüestionava la seva presència.

CRÍTIC ofereix una selecció de monuments fets durant la dictadura i que enalteixen, principalment, els vencedors de la Guerra Civil. Són casos recollits pel Memorial Democràtic de la Generalitat en un estudi del 2010, alguns dels quals força polèmics i d'altres que han passat desapercebuts fins ara. Tot i que el 41% són plaques d'habitatge, ens centrem en monòlits i en petits monuments.

Segons la mateixa institució, **l'àmbit territorial amb més simbologia és les Terres de l'Ebre, amb 143 mostres**. El municipi amb més casos, sense comptabilitzar-hi les plaques d'habitatge, és **Gandesa (23), seguit de Lleida (16) i de Tortosa (15)**. Quan es va presentar l'estudi, el llavors conseller d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, Joan Saura, va dir que la pervivència de simbologia franquista "seria impensable en un altre país democràtic com França, Alemanya o Itàlia". Deu anys després d'aquelles declaracions, encara hi ha molts exemples de franquisme als municipis catalans.

Tot i que el Memorial Democràtic inclou plaques i rètols, creus, forja, grafits i rètols pintats, paviment, plaques d'habitatge, relleus, gravats, inscripcions, retolació de carrers, retolació de grups d'habitatges, tombes i làpides i vitralls, en aquest article es desenvolupen casos d'aquells classificats com a monuments, per la seva mida i importància. N'hi ha 38 casos. N'hi ha que han canviat inscripcions per passar a reconèixer tots els morts de la guerra. D'altres s'han quedat amb les mateixes plaques i sentit, d'exaltació del "Caudillo" i dels morts "por España". En fem un repàs per sis municipis que mantenen els monuments gairebé intactes des de la seva inauguració i n'hi afegim altres casos en què les referències a la dictadura s'han retirat o fins i tot s'han substituït per altres de més plurals

El monument "al Caudillo de la Cruzada y la Paz de España" de Tortosa

El de Tortosa és el monument més conegut després que al març del 2016 el Parlament instés l'Ajuntament de la capital del Baix Ebre a retirar el monòlit que hi ha ubicat enmig del riu. Dos mesos després es va celebrar una consulta popular per decidir-ne el futur. Amb una participació del 29,3%, l'opció de mantenir-lo i "redefinir-lo" en va sortir vencedora, amb un 68,36% dels vots. Malgrat la consulta, el cas ha arribat als jutjats després que l'advocat Eduardo Ranz presentés una **demanda**, acceptada pel Jutjat Contenciós Administratiu núm. 2 de Tarragona, pel que considera un **incompliment de la Llei de memòria històrica**.

És un monument ubicat, segons explica el Memorial Democràtic, a la base del pont de la Cinta que va ser destruït durant la retirada de les milícies republicanes a l'abril del 1938. Amb 45 metres d'alçària, és especialment vistós. Tenia símbols com la creu de Sant Jaume, en honor de l'Exèrcit, i una àguila que sostenia el Víctor (anagrama de Franco). Va ser iniciativa del Consejo Provincial del Movimiento i es va inaugurar el 1966 amb la voluntat de commemorar el 25è aniversari de la Batalla de l'Ebre, la considerada definitiva i clau per a la victòria dels feixistes. El 1980 se'n va treure el Víctor i la inscripció "Al Caudillo de la Cruzada y de los veinticinco años de paz". Tot i que el 2008 es van retirar diverses plaques i monòlits situats a la riba de l'Ebre que commemoraven la inauguració del monument, encara s'hi poden llegir els textos: "Al Caudillo de la Cruzada y la Paz de España" i "A los combatientes que hallaron la gloria en la Batalla del Ebro".

Fonts del consistori expliquen a CRÍTIC que el govern municipal té el compromís d'executar durant el proper mandat allò que els ciutadans van dir a les urnes, per tant, redefinir el monument. Pel que fa a la vessant judicial, asseguren que s'han atès tots els requeriments que s'han demanat a l'Ajuntament, però hi afegeixen que hi ha moltes possibilitats que el cas quedi arxivat, ja que l'advocat va presentar accions a altres ajuntaments que van quedar arxivades.

Monòlit a l’alcalde de Sabadell entre el 1940 i el 1960

A la cocapital del Vallès Occidental hi ha un monòlit dedicat a l’alcalde Josep Maria Marcet Coll, que va ser nomenat l’any després d’acabar la Guerra Civil i va ocupar el càrrec fins al 1960. Ubicat en una plaça que té el nom d’aquest personatge, té una inscripció sense referències directes a la guerra o a la dictadura: “Sabadell a J. Mª. Marcet Coll” i “J. Mª. Marcet Coll, alcalde de Sabadell de MCMXL a MCMLX”. El monument es va fer el 1969 pensat per estar ubicat a l’Hospital i Casa de la Caritat i la Beneficència de les Carmelites.

Segons el Memorial Democràtic, Marcet era un industrial tèxtil que de jove va ser maurista. Va fugir de la ciutat el 1936 i es va afiliar a la FET-JONS. **Va col·laborar en la creació de la Bandera de la Falange catalana** i es va enfrontar a la territorial de Burgos, cosa que li va comportar presó. Un cop alliberat i de nou a Sabadell, va ser delegat local de la Central Nacional Sindicalista (CNS). **Va ser nomenat alcalde després d’una visita de Franco a la ciutat**. Durant la seva etapa de 20 anys d’alcalde va governar amb mà de ferro i va arribar a ser nomenat, a petició pròpia, president del Gremi de Fabricants entre el 1951 i el 1956 amb voluntat de representar els interessos del tèxtil.

Fonts de l’Ajuntament expliquen que en un principi no hi ha prevista cap actuació per retirar el monument ni redefinir-lo. Ara bé, la Crida per Sabadell, arran del canvi de nom del carrer Alfons XIII pel de la República a l’abril passat, va demanar a través d’un comunicat la retirada d’escuts, plaques, insígnies i altres objectes que exaltin la revolta feixista, tal com recull la Llei de memòria històrica.

Gandesa, clau en la Batalla de l’Ebre

La capital de la Terra Alta **conserva dos monuments franquistes que no han estat alterats** des que es van fer. El primer i més significatiu és una mena d’altar de planta circular on fer ofrenes. Tot i que no té cap simbologia franquista concreta, és un símbol clarament nacionalcatolicista de la

relació entre la religió catòlica i la dictadura. Està ubicat fora del nucli, al paratge anomenat el coll del Moro, sobre tombes iberes. Fa alguns mesos, se'n va anunciar la retirada segons Aguaita.cat. El segon és un cub de grans dimensions que a sobre té una piràmide. Aquest sí té simbologia gravada, el jou i les fletxes. Està ubicat a dalt del puig de l'Àliga i es coneix com "el Pico de la Muerte" (nom franquista; els republicans anomenaven el turó "El Grano"). Era una posició disputada constantment entre els dos exèrcits i, amb la conquesta definitiva, el 1938, s'hi va fer el monument dedicat als membres de la Sisena Bandera de la Legió.

Gandesa va ser una ubicació estratègica en la Batalla de l'Ebre que tant els republicans com els franquistes van intentar dominar. A partir del 25 de juliol de 1938, el municipi va servir per acollir les restes de les unitats franquistes batudes en retirada davant l'avanç de l'exèrcit de l'Ebre, si bé l'ofensiva dels republicans no va ser suficient i mai no van entrar al nucli urbà. De fet, **aquest municipi i la Terra Alta és on més símbols franquistes s'acumulen segons l'estudi del Memorial Democràtic**.

Dos monòlits per la 'IV División Navarra' a la Terra Alta

L'únic monument franquista de Prat de Comte (Terra Alta) que es conserva intacte té forma de monòlit format per quatre cubs de pedra amb una creu gravada i una inscripció en què la IV División Navarra fa homenatge als seus 'caídos' a la zona entre el 1936 i el 1939. Està situat sobre un turó. Aquesta divisió va ser molt important durant la guerra, ja que va participar en les batalles de Brunete, Terol-Alfambra, Aragó, Maestrat, Llevant, Ebre i Catalunya. De fet, el 25 de juliol de 1938, el quarter general de la divisió va quedar instal·lat a Ulldecona, a uns 50 quilòmetres d'aquest municipi de la Terra Alta.

La mateixa divisió també és protagonista d'un monòlit a **Abrera (Baix Llobregat)**, fet al voltant del 1945 amb quatre blocs de granit. Només hi figura una creu i la inscripció "IV División Navarra. A sus caídos en esta zona. 1936-1939". Està ubicat dins d'un recinte de l'empresa JP Selecta, que es dedica a fer aparells de laboratori. Aquesta ubicació ha impedit al consistori actuar-hi per retirar-lo.

"Asesinado por la barbarie marxista" a les Franqueses

A la cuneta d'una carretera de les Franqueses del Vallès hi ha ubicat un petit monòlit amb el relleu d'una creu i la inscripció "Caminante. Ruega a Dios por Francisco Bay Gualba. De 45 años, casado, vecino de Sabadell. Asesinado en este sitio por la barbarie marxista, el 16 de agosto 1936. Murió por Dios y por España". Es desconeix qui era l'assassinat. Des que es va construir no ha tingut modificacions tot i que té perdigonades de caça que n'han esborrat lleugerament el text. Ara, l'**Ajuntament de les Franqueses assegura que té previst retirar-lo abans que acabi l'any**.

Monòlits franquistes sense símbols ni plaques

En una plaça al costat de l'ermita de la Mare de Déu del Camí de **Cambrils** hi ha un monòlit de pedra amb una creu a sobre. És un monument erigit a "los Caídos por Dios y por España" l'any 1940. Originalment tenia dues plaques amb el nom de 16 germans, quatre capellans, set seglars i un militar morts durant la guerra. Si bé el 1998 se'n van retirar les plaques i es van portar al Museu d'Història del municipi del Baix Camp, la resta del monument resta intacta. El Museu del municipi explica que l'actuació no impedeix explicar l'origen del monument i emmarcar-lo en el treball de recuperació de la memòria històrica, que també inclou la descoberta d'un refugi antiaeri al carrer Creus i la creació d'una ruta dels Espais de la Guerra Civil.

A Canet de Mar hi havia un monòlit construït només acabar la Guerra Civil i que

simbolitzava la victòria i l'homenatge als franquistes morts. En forma d'obelisc, inicialment es va ubicar en una plaça del centre del poble, però el 1981 va ser traslladat a un racó del cementiri municipal i se'n van retirar les plaques en què es feia referència a la dictadura. A Terrassa hi ha un cas similar, si bé aquest monument no té símbols franquistes perquè mai no en va tenir. Estava inicialment ubicat a la plaça Vella –es va inaugurar el 1950– i es va traslladar el 1990 a la plaça Doctor Robert. Tot i que es va fer durant la dictadura, es dedica a un personatge ja reconegut abans de la guerra, el primer comte d'Ègara, Alfons Sala i Argemí.

Monuments 'redefinits' a Reus, a Valls o a Tremp

En el debat sobre els monuments franquistes es planteja l'opció, com també va passar a Tortosa, de redefinir-ne el significat, canviar-ne els emblemes franquistes per altres de plurals i fer d'antics símbols bèl·lics o de la dictadura insígnies de pau. Arreu de Catalunya hi ha exemples d'aquesta pràctica; en destaquem quatre casos.

A **Reus** hi ha un monòlit de pedra en forma d'obelisc ubicat el 1940 a la Plaza de los Mártires. Inicialment va ser un monument als 'caídos'. El 1998 es va retirar, se'n va eliminar la simbologia franquista i es va portar a la plaça de la Llibertat, al cementiri municipal. Posteriorment, el 2004, s'hi va col·locar una placa amb un significat completament diferent: "La ciutadania de Reus a tots els homes i a totes les dones que van lluitar i que van morir en la Guerra del 1936-1939. Perquè el seu record es mantingui viu per sempre i ens alliçoni en el camí de la convivència i de la pau. Reus, novembre de 2004".

Més artístic és el nou reconeixement del monument de **Valls** que, parafrasejant Salvador Espriu, indica: "Fes que siguin segurs els ponts de diàleg i mira'n de comprendre i estimar". Ubicat a la plaça Quarter, es caracteritza pel fet de tenir una creu a la part superior i la figura d'un soldat amb un mantell amb una espasa en una mà i una llança en l'altra. L'única modificació es va fer el 1979 a través d'una comissió cívica que va aconseguir retirar la placa als 'caídos' i ubicar-hi el text d'Espriu.

Diferent és la redefinició del monument de **Tremp**. Es va construir el 1940 al cementiri, on encara es pot veure. És una estructura formada per quatre pilars que fan forma de creu si s'observa des de l'aire i que en un dels laterals també té una creu. En aquest cas, quan es va retirar el reconeixement als 'caídos', no es va apostar per reconèixer totes les víctimes de la guerra i es va limitar a ubicar-hi una placa en memòria de les nou persones que hi ha enterrades allà mateix, cinc de les quals capellans. La tinenta d'alcalde de Cultura, Pilar Cases, explica que se'n fa el manteniment oportú com a la resta del cementiri, on també hi ha un monument dedicat als afusellats. Segons Cases, a Tremp no hi resta cap monument franquista, es van canviar els noms dels carrers en la primera legislatura de la democràcia i posteriorment es van treure les plaques dels habitatges de protecció oficial del franquisme, on hi havia el jou i les fletxes. A més, al parc del Pinell hi ha un monument dedicat al Dr. Sastre, "l'alcalde republicà més important que hem tingut".

Icones franquistes als magatzems municipals

A **Torregrossa** (Pla d'Urgell), al bell mig del poble i en una zona enjardinada on, entre d'altres, se celebren actes de les festes majors, hi havia un monument dedicat als 'caídos' que figura al registre del Memorial Democràtic. Es va retirar al juny de 2013 i fonts institucionals expliquen que s'han retirat tots els símbols que feien referència al franquisme al municipi. Aquest era un monòlit amb simbologia franquista com l'escut d'Espanya amb l'àguila de Sant Joan, el jou i les fletxes. També hi tenia la creu de Borgonya. Tot i que al Memorial Democràtic no en fixen data exacta, es va fer entre el 1940 i el 1945, entre un i cinc anys després del final de la guerra. No va ser modificat fins a la

seva retirada tot i que tenia restes de pintades per haver estat exposat a “accions violentes”.

Similar és el cas d’un **monòlit en forma d’obelisc ubicat a la plaça de la Diputació de Girona**. Erigit el 1964, en els seus inicis era un monument als ‘caídos’ ubicat a la plaça de Correus. En la remodelació del 1983 se’n van retirar els símbols franquistes i el 2009 es va portar al magatzem municipal i, segons l’Ajuntament, no hi ha prevista cap nova actuació. De fet, on estava ubicat ara hi ha un parc infantil. “L’objectiu d’aquest govern és anar traient la simbologia franquista que encara queda en espais públics, com ara plaques d’habitatge”, explica el gabinet de comunicació del consistori gironí.

CRÍTIC ha contactat amb els ajuntaments de tots els consistoris que apareixen en aquest article. Aquells dels quals no hi figura cap referència de fonts institucionals són els que no han respost a les peticions abans de la finalització del reportatge, i la informació explicada es basa, per tant, en l’estudi del 2010 del Memorial Democràtic.